

О.В. Дейнека, ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"
**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА
ЕКОНОМІКИ**

У статті удосконалено методичні підходи щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектора економіки та проведено аналіз рівня відповідності фактичних результатів цільовому значенню фінансової ефективності державного сектора економіки України.

Ключові слова: фінансова ефективність державного сектора економіки, ефективність функціонування фінансів державного сектора економіки, динамічний норматив, цільове значення фінансової ефективності.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічного розвитку фінансова ефективність функціонування державного сектора економіки знаходиться на досить низькому рівні. Слід відмітити, що ефективність функціонування суб'єктів господарювання залежить від ряду факторів, серед яких визначальна роль належить діловій активності. Отже, на нашу думку, важливим аспектом вдосконалення методичних підходів щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектора економіки є забезпечення врахування впливу на цей процес зміни ділової активності у відповідному сегменті економічної системи.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Серед науковців, які досліджують питання щодо ефективності функціонування суб'єктів державного сектора економіки, слід відмітити Є. Балацького, М. Білик, О. Длугопольського, В. Конишева, О. Кухаря.

Метою статті є обґрунтування методичних підходів щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектора економіки.

Виклад основного матеріалу. Оцінка ділової активності діяльності суб'єктів господарювання ґрунтується на виявленні ступеня досягнення поставлених перед ним цілей і здійснюється на основі аналізу динамічності розвитку вартісних та кількісних показників, до складу яких належать такі: обсяги виробництва та реалізації продукції, показники розвитку суб'єктів господарювання, обсяги фінансування та споживання ресурсів. Врахування рівня відповідності темпів економічного зростання зазначених показників встановленим цільовим (еталонним) значенням має бути головним принципом забезпечення фінансової ефективності функціонування державного сектора економіки. Крім того, на нашу думку, ефективно

управління формуванням фінансів державного сектора економіки має ґрунтуватися на таких принципах:

- комплексності, який передбачає тісний взаємозв'язок прямих та непрямих впливів управлінських рішень у сфері формування фінансів державного сектора економіки та їх загальну спрямованість на досягнення єдиної мети - забезпечення належного рівня фінансової безпеки України;
- динамічності - це врахування змін факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ та можливість перегляду цільових (еталонних) значень показників динаміки національної економіки;
- узгодженості, який передбачає збалансованість поточних (тактичних) та довгострокових орієнтирів діяльності державного сектора економіки, тобто розумне поєднання вимог його прибутковості та соціальної і бюджетної ефективності, що знаходяться в певній діалектичній суперечності.

На нашу думку, максимально відповідає вказаним принципам методичний підхід щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектора економіки за допомогою методу формування динамічного параметра (нормативної системи показників).

Відмінність динамічного нормативу, що відображає стан функціонування і розвитку суб'єктів господарювання, від традиційних методів полягає у тому, що замість звичних рівнів і темпів зростання показників у цій системі оперують порядком темпів зростання, який виражений їх рангами. Основу методики оцінки фінансової ефективності за допомогою динамічного нормативу (нормативної системи показників) становить метод рангової оцінки.

Оцінка фінансової ефективності функціонування фінансів державного сектора економіки на основі даного методу включає декілька етапів.

Першочергово проводиться визначення переліку показників відповідно до цілей аналізу. У свою чергу, вибір показників для формування динамічного нормативу та встановлення їх пріоритетів здійснюється з урахуванням відповідних вимог щодо реалістичності факторного впливу та порівнянності параметрів.

На нашу думку, для державного сектора економіки найбільш повно відповідає даним вимогам така система показників:

- 1) обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг - використання даного показника обґрунтоване прагненням оцінити результат діяльності державного сектора;
- 2) чистий прибуток - дає змогу оцінити фінансово-економічний ефект від діяльності суб'єктів державного сектора економіки;

- 3) бюджетний дохід - відображає сумарні надходження до бюджету від діяльності суб'єктів державного сектора економіки;
- 4) кількість суб'єктів господарювання - інформує щодо зміни масштабів державного сектора економіки та рівня його концентрації;
- 5) середньооблікова кількість зайнятих у державному секторі еконо - міки - характеризує рівень поглинання державним сектором робочої сили;
- 6) середньорічна вартість оборотних активів - відображає вартість оборотних активів, які використовуються суб'єктами державного сектора економіки для досягнення поставлених цілей;
- 7) середньорічна вартість основних фондів - відображає обсяг основних фондів, що знаходяться в державній власності;
- 8) обсяги фінансування за рахунок бюджетних коштів - характеризує рівень вимог державного сектора до бюджету з приводу його утримання як суб'єкта економічної системи, що забезпечує досягнення належного рівня соціальних стандартів.

Наступний етап формування динамічного нормативу полягає у визначенні рангів темпів зростання за даною системою показників. Як правило, при цьому враховуються економічні закономірності зростання ефективності.

Так, на нашу думку, оптимальний розвиток суб'єктів державного сектора економіки можна подати у вигляді такої нерівності (1):

$$T_{зр} > T_{зп} > T_{збд} > T_{зк} > T_{зч} > T_{зоа} > T_{зоф} > T_{зф} > 100\%, \quad (1)$$

де $T_{зр}$ - темп зростання обсягу реалізації продукції, робіт, послуг;

$T_{зп}$ - темп зростання чистого прибутку;

$T_{збд}$ - темп зростання бюджетних доходів;

$T_{зк}$ - темп зростання кількості суб'єктів господарювання;

$T_{зч}$ - темп зростання середньооблікової кількості працюючих;

$T_{зоа}$ - темп зростання середньорічної вартості оборотних активів;

$T_{зоф}$ - темп зростання основних фондів;

$T_{зф}$ - темп зростання обсягів фінансування за рахунок бюджету.

Так, із закономірності зростання обсягу реалізації продукції, робіт, послуг та прибутку як умов, що забезпечують ефективність діяльності, впливає, що зростання цих показників повинно випереджати зростання решти. Якщо врахувати, що для державного сектора економіки місія його існування виражається в першочерговому і обов'язковому виконанні соціально-економічних завдань, то зростання прибутковості для суб'єктів

господарювання в цій сфері втрачає свою пріоритетність у порівнянні з "золотим правилом економіки", традиційним для недержавного сектора.

Більш високі темпи зростання чистого прибутку є об'єктивною вимогою для забезпечення можливості зростання бюджетних доходів, оскільки останні формуються в основному шляхом його перерозподілу.

Із закономірності зростання середньої дохідності в державному секторі економіки випливає, що зростання обсягів перших трьох показників повинно випереджати зростання кількості суб'єктів даного сегмента.

При цьому, оскільки середній рівень робочих місць у державному секторі економіки є контрольованим показником, що не повинен різко зростати, то темп зростання кількості відповідних суб'єктів господарювання має випереджати темп зростання середньооблікової кількості працюючих.

Вимога щодо забезпечення скорочення або незмінності ресурсномісткості праці зумовлює більш високий ранг кількості працюючих порівняно з підвищенням вартості оборотних активів.

Темп зростання оборотних активів, у свою чергу, має випереджати швидкість зростання основних фондів з метою забезпечення належного рівня мобільності фінансових ресурсів суб'єктів господарювання державного сектора економіки.

В умовах випереджаючого зростання основних фондів державного сектора економіки над обсягами бюджетного фінансування на його утримання забезпечується формування позитивної величини чистого оборотного (робочого) капіталу, що створює умови для підтримки фінансової стійкості і платоспроможності відповідних суб'єктів господарювання.

У побудованому таким чином динамічному нормативі закладено, що якщо фактичні значення зростання показників співвідноситимуться в порядку їх значущості в еталонному нормативі, то в цьому випадку виконуватимуться умови фінансово-економічної ефективності функціонування державного сектора економіки.

Після побудови динамічного нормативу здійснюється розрахунок фактичних темпів зростання показників (табл. 1).

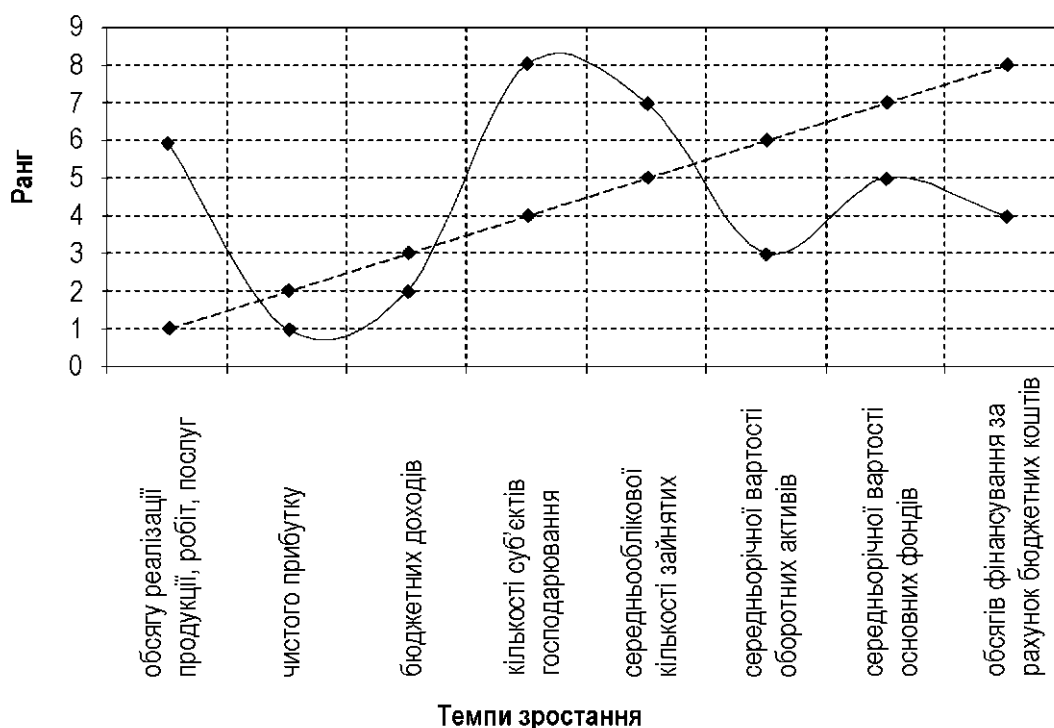
Наступним етапом аналізу фінансової ефективності державного сектора економіки є встановлення фактичним значенням темпів зростання показників відповідних рангів та порівняння їх з еталонним рядом динамічного нормативу.

Темпи зростання показників фінансової ефективності державного сектора економіки за період 2006-2007 рр., %

Темпи зростання показників	2006	2007
обсягу реалізації продукції, робіт, послуг	110,15	74,68
чистого прибутку	587,38	88,61
бюджетних доходів	183,99	104,70
кількості суб'єктів господарювання	90,58	82,60
середньооблікової кількості зайнятих	98,37	76,58
середньорічної вартості оборотних активів	130,55	73,96
середньорічної вартості основних фондів	115,27	124,87
обсягів фінансування за рахунок бюджетних коштів	130,19	137,04

Джерело: власні розрахунки на основі даних [6].

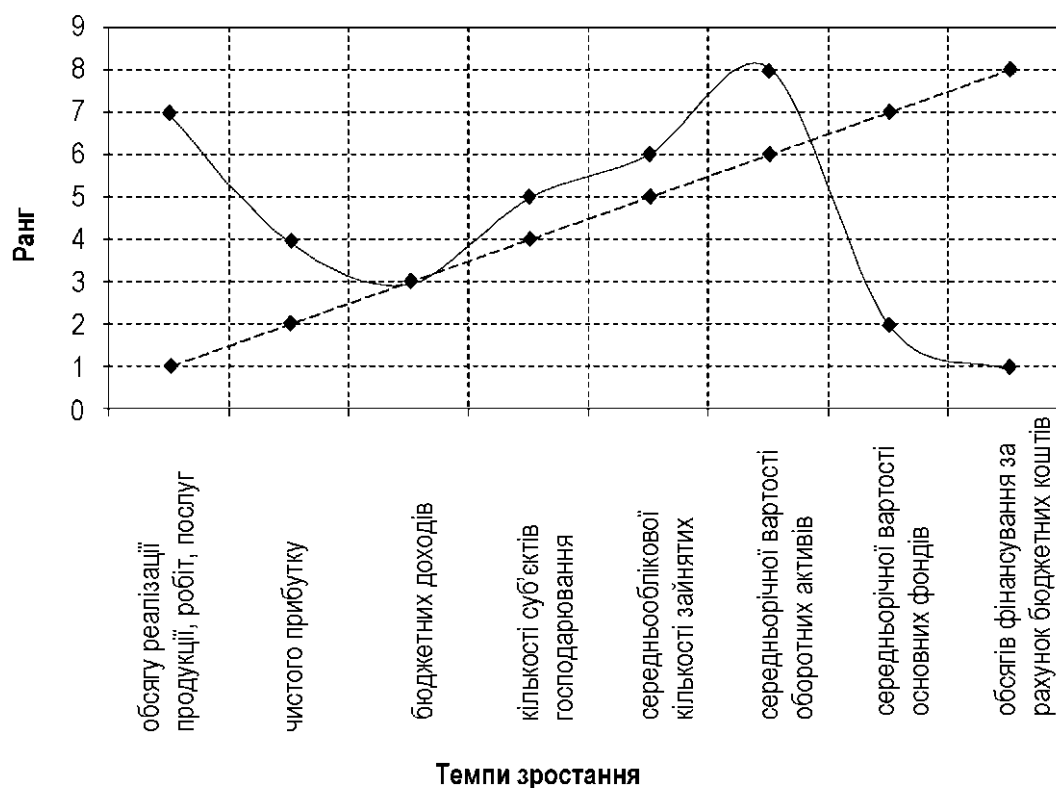
Для унаочнення отриманих результатів розрахунків показників фінансової ефективності державного сектора економіки за період 2006-2007 рр. побудовано графіки, де по осі Х відкладемо фактичні ранги темпів зростання відповідних показників, а по осі Y - нормативні (рис. 1-2).

Рис. 1. Порівняння нормативного і фактичного рангів темпів зростання показників фінансової ефективності державного сектора за 2006 р.

Як видно з рис. 1, будь-яке відхилення фактичного рангу від нормативного надає уявлення про випередження або відставання темпів

зростання відповідних показників фінансової ефективності від їх нормативного значення. За результатами порівняння нормативних темпів зростання з фактичними ми можемо зробити висновок про прискорення зростання обсягів чистого прибутку, бюджетних доходів, середньорічної вартості оборотних та основних фондів та обсягів фінансування. Так, нормативний ранг темпу зростання чистого прибутку 2, а фактичний - 1, темп зростання середньорічної вартості оборотних фондів з 6-ї позиції за нормативом фактично перемістився на 3-тє місце, темп зростання основних фондів з 7-го рангу на 5-й, а темп зростання обсягів фінансування з 8-го рангу на 3-й. Відповідно, порушено еталонний ряд і за кількісними показниками, зокрема спостерігається відставання фактичного зростання від нормативу за темпом зростання кількості суб'єктів господарювання, який за нормативом має 4-й ранг, а фактично перемістився на 8-й, а темп зростання середньооблікової кількості працюючих з 5-ї позиції за еталоном фактично знаходиться на 7-му місці.

Рис. 2. Порівняння нормативного і фактичного рангів темпів зростання показників фінансової ефективності суб'єктів державного сектора за 2007 р.

Щодо фінансової ефективності суб'єктів господарювання державного сектора економіки в 2007 р., то як видно з рис. 2, сталися зміни щодо

відхилення фактичного рангу від еталона за деякими показниками. Так, випередження фактичних темпів над нормативними спостерігається лише за показниками темпів зростання обсягів фінансування та вартості основних фондів. Як бачимо з графіка, в 2007 р. темп зростання обсягів фінансування суб'єктів державного сектора економіки за фактичним значенням має 1-й ранг, у той час як в еталонному ряді його ранг дорівнює 9. Аналогічна ситуація спостерігається і щодо темпів зростання вартості основних фондів: так, маючи в еталонному ряді 7-й ранг за фактичним значенням, показник отримав ранг 2-й. Відставання фактичних рангів від нормативної системи показників спостерігається за такими показниками темпів зростання, а саме: обсягу реалізованої продукції, чистого прибутку, кількості суб'єктів господарювання та зайнятих, вартості оборотних активів. Слід відмітити, що лише фактичний ранг темпів зростання бюджетних доходів відповідає еталону. Таким чином, на основі проведених розрахунків ми можемо зробити висновок, що суб'єкти державного сектора економіки не дотримуються основних економічних закономірностей.

Порівняння еталонних і фактичних рядів здійснюється за допомогою двох коефіцієнтів рангової кореляції, які набули широкого застосування в статистиці, а саме: коефіцієнта Кендалла та коефіцієнта Спірмена, які характеризують взаємозалежність фактичного і еталонного рангових рядів аналізованих показників. Узагальнення цих двох коефіцієнтів в один дають оцінку рівня відповідності цільовому значенню фінансової ефективності державного сектора економіки (табл. 2).

Рівень відповідності цільового значення фінансової ефективності державного сектора економіки може знаходитися в межах від 0 до 1 (або у відсотках - від 0 до 100 %). Відповідно, чим ближче коефіцієнт до одиниці (100 %), тим вище ступінь наближення фактичного рівня фінансової ефективності державного сектора економіки до цільового значення.

Таблиця 2

Результати аналізу рівня відповідності цільовому значенню фінансової ефективності державного сектора економіки України

Показник	2006	2007
1. Коефіцієнт Спірмена	0,1	-0,43
2. Коефіцієнт Кендалла	-0,07	0,07
3. Рівень відповідності цільовим значенням, %	0,42	0,41

Джерело: власні розрахунки.

Як свідчить величина інтегрального показника, протягом аналізованого періоду фактична ефективність державного сектора економіки в середньому становить лише 41,5 %, що нижче очікуваного рівня в 2,4 раза.

Висновки. Таким чином, враховуючи низький рівень даного показника, головним напрямком підвищення ефективності управління фінансами державного сектора економіки є впровадження дієвої системи фінансового планування, спрямованого на встановлення обґрунтованих цільових показників формування фінансів державного сектора економіки та його ділової активності відповідно до сформованих зовнішніх та внутрішніх економічних умов.

Список літератури

1. Балацкий, Е. В. Проблемы оценки масштабов и эффективности государственного участия в экономике [Текст] // Вестник Московского университета. - 1997. - № 6. - С. 22-44. - Серия 6. Экономика.
2. Білик, М. Д. Управління фінансами державних підприємств [Текст] / М. Д. Білик. - К. : Знання, 1999. - 312 с.
3. Длугопольський, О. В. Теорія економіки державного сектора [Текст] : навчальний посібник / О. В. Длугопольський. - К. : Професіонал, 2007. - 592 с.
4. Коньшев, В. А. Государственный сектор России в системе макроэкономического регулирования [Текст] / В. А. Коньшев. - экономика, 2004. - 158 с.
5. Кухар, О. Ефективність державного сектора економіки: необхідність та інструментарій дослідження [Текст] / О. Кухар // Вісник Львівського університету. - Львів, 2003. - Вип. 32. - С. 166-172. - Серія економічна.
6. Показники питомої ваги державного сектора економіки за окремими показниками суб'єкта господарювання в розрізі видів економічної діяльності за 2005-2007 рр. [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>.

Дейнека, О.В. Методичні підходи щодо оцінки ефективності функціонування фінансів державного сектора економіки [Текст] / О.В. Дейнека // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2009. – Вип. 26. – С. 221–229.